

Impactul impasului clasei politice asupra judecătorilor Curții Constituționale

În ultimul timp a luat amploare campania de „linșare” a judecătorilor Curții Constituționale și de denigrare a activității Curții pentru hotărârile și avizele adoptate la 7, 8 și 9 iunie 2019. În calitate de judecători nu avem posibilitatea de a explica prea detaliat cauzele adoptării acestor acte. În același timp, declarațiile unor politicieni și juriști din țară trezesc nedumerire pentru că induc în eroare ascultătorii ce nu au cunoștință de particularitățile jurisdicției constituționale în Republica Moldova și în lume. Admițând că unele atacuri au loc și din cauza necunoașterii acestor momente (sau nedorinței de a le cunoaște), am decis să explic cronologic ceea ce s-a derulat în acele zile.

Cu privire la termenul obligatoriu de 90 de zile pentru formarea Guvernului

Proiectul deciziei de respingere a sesizării Președintelui Republicii Moldova a fost discutat de judecătorii Curții încă luni, 3 iunie 2019, dar din cauză că nu s-a ajuns la un numitor comun, nu a fost adoptat. Mai mult ca atât, având în vedere discuțiile purtate de formațiunile politice cu negociatorii străini, ce au vizitat țara luni și marți, adoptarea și publicarea acesteia ar fi fost tratată ca o soluție adoptată în favoarea unor actori politici. În zilele de 3-7 iunie s-a creat impresia că toate formațiunile politice care nu au găsit o cale acceptabilă pentru formarea unei coaliții au fost de acord că sunt necesare alegeri anticipate. Acesta a fost unul din motivele pentru care s-a decis ca la 7 iunie, orele 15.00, să fie convocată ședința plenului Curții pentru a soluționa sesizarea.

Personal am ajuns la concluzia că raporturile de drept constituțional vizate în sesizare și prevederile art.85 alin.(1) din Constituție necesită o clarificare mai evidentă, sub aspectul întinderii și impactului efectelor juridice. Astfel, Constituanta legislativă nu a stabilit cu precizie numărul exact de zile în care se aplică sancțiunea dizolvării Parlamentului, în comparație cu termenul de 45 de zile reglementat de aceeași normă constituțională. În cazul a două procese ipotetice de dizolvare, datorate numărului diferit de zile pe care le pot avea lunile anului, termenul de 3 luni poate prezenta interpretări contradictorii.

Dorind să precizăm durata termenului de o lună și aplicând prin analogie reglementările articolelor 386 și 387 din Codul civil, conform cărora în raporturile de drept privat luna are 30 de zile, am ajuns la concluzia că această durată a lunii urmează a fi aplicată și în sensul normei constituționale interpretate. Această interpretare a numărului de zile corespunde și cu soluția din art.85 alin.(2) din Constituție privind termenul de 45 de zile. Or, dacă o lună reprezintă 30 de zile, în sensul normelor constituționale, 45 de zile reprezintă exact o lună și jumătate. Aplicând această interpretare, am fost convins că prin termenul de 3 luni, stabilit la art.85 alin.(1) din Constituție, Constituanta legislativă a avut în vedere exact 90 de zile. Am mai fost convins și de faptul că este imposibil de aplicat prin analogie și modul de expirare a termenului reglementat de alin.(1) art. 388 din Codul civil, deoarece aceasta ne-ar fi readus la poziția inițială și ar fi creat o confuzie

referitor la numărul diferit de zile pe care le pot avea lunile anului și astfel termenul diferit pentru diferite proceduri de dizolvare a Parlamentului.

Până la adoptarea acestei decizii, în cercurile politice circulau diferite opinii referitor la această întrebare. Mai mult ca atât, în dimineața zilei de 07.06.2019 unele forțe politice s-au pronunțat în favoarea acestei soluții constituționale, afirmând cu privire la dizolvarea Parlamentului că „expiră ultimele ore” (<http://jurnal.md/ro/news/8f9221dd62e308d3/blocul-acum-dupa-ce-socialistii-n-au-venit-nici-astazi-la-discutii-expira-ultimele-ore-cand-mai-putem-elibera-tara.html>).

Admit că pentru unii această concluzie este inacceptabilă, dar pentru aceasta există instanțele de judecată și Curtea Constituțională, care sunt chemate să interpreteze legea și, respectiv, Constituția. Or, formațiunile politice aproape că nu au făcut nimic pentru a nu tergiversa acest proces până la imposibil.

Par, cel puțin, stranii unele afirmații ale juriștilor, adresate autorităților naționale și internaționale, conform cărora termenul acordat Parlamentului pentru învestirea Guvernului începe de la momentul convocării Parlamentului în prima ședință (21 martie 2019). În acest sens, Curtea și-a expus opinia în 2013: „Termenul de 3 luni este un termen general de formare a Guvernului, **începe să curgă de la data apariției circumstanțelor ce au determinat necesitatea formării unui nou Guvern**, curge indiferent de declanșarea procedurilor de formare a noului Guvern sau/și de efectuarea procedurilor prevăzute de alineatul (2) al articolului 85 din Constituție, include perioadele de consultare a fracțiunilor parlamentare și a altor proceduri legale și constituie termenul limită pentru formarea noului Guvern (p.63 HCC 30/2013).” În precizare, referitor la circumstanțele ce determină necesitatea formării unui nou Guvern, Constituția reglementează clar și expres în articolul 103 că „Guvernul își exercită mandatul până la data validării alegerilor pentru un nou Parlament.” Astfel, ziua constituirii Parlamentului este ziua adoptării hotărârii Curții de validare a alegerilor (9 martie 2019).

Cu privire la obligativitatea dizolvării Parlamentului după expirarea termenului de formare a Guvernului

Nu e mai puțin stranie poziția unor juriști recunoscuți din Moldova, care insistă asupra cuvintelor „poate dizolva” din art.85 alin.(1) al Constituției. Aceștia ori nu au citit hotărârile anterioare ale Curții, ori intenționat induc în eroare opinia publică. Înțelegem cu toții sensul cuvântului „poate”, dar există tocmai trei interpretări anterioare ale Curții, care sunt în vigoare și obligatorii până în prezent, care spun altceva. La timpul respectiv, în calitate de constituționalist, am fost de acord cu aceste hotărâri și am considerat că trebuie aplicate la cazul dat. Mă refer la Hotărârile nr.30 din 1 octombrie 2013, nr. 29 din 24 noiembrie 2015 și Decizia nr.13 din

16.12.2015. De ce nu au criticat aceste hotărâri până la momentul actual? Au avut la dispoziție 6 și, respectiv, 4 ani pentru aceasta.

La momentul adoptării acestor hotărâri opinia publică le-a acceptat pentru că acestea au eliminat tensiunea din societate. Or, ce se poate de reproșat împotriva constatării **„articolul 85 are calitatea de mecanism de echilibrare a puterilor, mecanism care se aplică în scopul evitării sau depășirii unei crize instituționale sau a unui conflict între puterea legislativă și puterea executivă”** (p.73 HCC 30/2013). Sau: „În cazul în care Parlamentul nu a reușit să investească Guvernul în termen de 3 luni de zile, **Șeful statului este obligat să dizolve Parlamentul, astfel dreptul lui discreționar de a dizolva Parlamentul se transformă în obligație impusă de voința legiuitorului constituant.** Or, din conținutul colaborării și controlului reciproc între puterea legislativă și puterea executivă, sarcina Șefului statului este de a contribui la depășirea crizei politice și a conflictului declanșat între puteri, și nu de a păstra situația de criză pentru un termen indefinit, fapt ce nu corespunde intereselor generale ale cetățenilor, titulari ai suveranității naționale.” (HCC 30/2013, p.75).

Aceleași concluzii Curtea le-a repetat și în 2015: „Prin urmare, Curtea reține că prin dispozițiile cuprinse în articolul 85 alin.(1) și alin.(2) din Constituție se urmărește restrângerea perioadei de criză politică și instituțională și asigurarea funcționalității organelor constituționale ale statului, iar prin atribuirea dreptului Președintelui de a dizolva Parlamentul **se evită obstrucționarea activității unei puteri în stat.** [...] Curtea observă că o eventuală amânare a dizolvării Parlamentului [...], **în condițiile în care dizolvarea acestuia devine deja certă după expirarea termenului de trei luni,** nu are nici o rațiune și nu este de natură să contribuie la soluționarea și deblocarea crizei instituționale. Dimpotrivă, deoarece poate conduce la menținerea pentru o perioadă de peste șase luni a unui Guvern interimar, ce are capacitate extrem de limitată de acțiune, amânarea dizolvării Parlamentului, în condițiile în care acesta nu mai are dreptul să formeze un Guvern plenipotențiar, conduce la prelungirea irațională și la agravarea crizei instituționale. [...] Curtea subliniază că permanentizarea unei guvernări interimare, prin definiție, este contrară spiritului Constituției și reprezintă un pericol pentru democrația parlamentară.” (HCC 29/2015, p.41, 43).

În același sens s-a pronunțat Curtea și ulterior: „Curtea a stabilit că termenul de 3 luni este un termen general de formare a Guvernului, care începe să curgă de la data apariției circumstanțelor ce au determinat necesitatea formării unui nou Guvern, **indiferent de declanșarea procedurilor de formare a noului Guvern** sau/și de efectuarea procedurilor prevăzute de alineatul (2) al articolului 85 din Constituție.” (DCC 13/2015, p.16).

Anume aceste concluzii ale Curții Constituționale au stat la baza Hotărârii nr.13 din 08.06.2019, care, de fapt, a reiterat constatările anterioare. Această Hotărâre a fost pronunțată la orele 11.30 și transmisă online pe pagina electronică a Curții și pe rețeaua *Youtube*.

Hotărârea în cauză a fost emisă în ziua de sâmbătă, la un interval de timp atât de scurt, deoarece deja se știa că o parte din deputați au decis să se reunească în ședință. Am considerat că trebuia evitată adoptarea unor acte neconstituționale. O ulterioară pronunțare a acestei Hotărâri, în viziunea judecătorilor Curții, ar fi generat o confruntare între Curtea Constituțională și Parlament și ar fi dus la o incertitudine constituțională.

Președintele Republicii Moldova era conștient că trebuie imediat să dizolve Parlamentul în data de 8 iunie. Despre aceasta Președintele a anunțat la conferința de presă de la ora 10.00 în dimineața zilei de 8 iunie. La această conferință, Președintele a declarat: „Astăzi nu voi semna decretul de dizolvare a Parlamentului. Dacă va fi nevoie, luni voi iniția consultări cu fracțiunile parlamentare, așa cum prevede Constituția. Președintele trebuie să se adreseze la Curtea Constituțională să constate circumstanțele. Dar eu consider că în calitate de garant al Constituției mă voi adresa după ce consult fracțiunile parlamentare. Nimeni nu mă obligă să o fac astăzi” (<https://unimedia.info/ro/news/d9930adedf2cfa38/presedintele-igor-dodon-anunta-ca-va-sustine-o-conferinta-de-presa-la-ora-10-00.html>).

Cu privire la dreptul Parlamentului de a adopta acte după survenirea circumstanțelor de dizolvare a Parlamentului

Pe lângă faptul că Hotărârea Curții nr.13 din 08.06.2019 stabilea că Parlamentul care urmează a fi dizolvat în temeiul articolului 85 din Constituție nu are statut și competențe identice cu Parlamentul mandatul căruia a expirat în conformitate cu prevederile articolului 63 din Constituție, Curtea a mai stabilit că, după expirarea termenului, Parlamentul nu este în drept să desfășoare activitate legislativă și să-și îndeplinească atribuțiile, precum și să constituie organe de conducere ale Parlamentului.

În pofida faptului că deputații cunoșteau despre existența acestei Hotărâri irevocabile, contrar obligației de a respecta prevederile Hotărârii, o parte din deputați s-au reunit, contrar Regulamentului Parlamentului, în ziua de sâmbătă, la orele 12.30, și fără a respecta procedurile legale, au inițiat procedura de investire a Guvernului.

Lipsa totală de respect față de hotărârile Curții i-a determinat pe judecătorii Curții să continue să delibereze. La orele 14.00 la Curte a fost depusă o altă sesizare a deputaților din opoziție cu privire la controlul constituționalității Hotărârii de alegere a doamnei Zinaida Greceanii în funcția de Președinte al Parlamentului. Ca urmare a acestui fapt, s-a decis convocarea Plenului Curții la 16.30 pentru examinarea în regim de urgență a acestei sesizări. Această sesizare, de

asemenea, a fost examinată public, în prezența mijloacelor de informare în masă, cu transmiterea online. Ca urmare, a fost adoptată Hotărârea Curții nr.14 din 08.06.2019.

În procesul deliberărilor am ajuns la concluzia că este necesar de a declara neconstituționale, de la momentul adoptării, nu numai Hotărârea de alegere a Președintelui Parlamentului, dar și toate actele adoptate de Parlamentul care urmează a fi dizolvat în temeiul articolului 85 din Constituție. Curtea a ajuns la această concluzie ca urmare a nerespectării deliberate a hotărârii obligatorii anterioare. La momentul respectiv eram convingși că deputații încearcă să submineze ordinea de drept existentă.

Între timp, la Curte a mai parvenit o sesizare privind controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru și Decretului privind numirea Guvernului. Pentru că orice act al Parlamentului a fost declarat de Curte neconstituțional de la momentul adoptării, aceste Decrete nu puteau rămâne în vigoare. Din aceste considerente s-a decis de a numi urgent ședința publică pentru examinarea în seara aceleiași zile, la 19.30, a sesizării în cauză. Din motivele indicate s-a decis de a declara neconstituționale și aceste decrete, care erau legate indisolubil de actele Parlamentului.

Cu privire la interimatul funcțional al Președintelui Republicii Moldova și dreptul Președintelui interimar de a dizolva Parlamentul

În dimineața zilei de duminică 9 iunie 2019, la orele 8.00, ne-am convocat la Curtea Constituțională pentru a examina o nouă sesizare referitoare la suspendarea funcțională a Președintelui Republicii Moldova. Acum se poate critica mult această procedură, dar la acel moment Curtea avea o experiență de 6 astfel de suspendări pe parcursul a doi ani. Se crease impresia că și Președintele Republicii Moldova este de acord cu această procedură, pentru că-i permitea să-și păstreze intactă opinia, iar instituțiile publice să exercite puterea de stat fără a întâmpina impedimente din partea Președintelui.

Era clar că Președintele Republicii Moldova nu se va conforma actelor Curții. Aceasta era evident din acțiunile și decretele sale anterioare de investire a Guvernului. În dimineața aceleiași zile Parlamentul s-a convocat în ședință. Pentru a curma acțiunile Parlamentului, care erau în contradicție vădită cu actele Curții, judecătorii au recurs la constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte.

Eram convingși, la momentul respectiv, că numai Curtea putea să intervină în acest proces neconstituțional în care s-a antrenat Parlamentul. Această convingere era alimentată și de faptul că executarea hotărârilor Curții nu restabilește funcționalitatea Parlamentului anterior, nu instituia guvernarea unei formațiuni politice concrete, ci ar fi dus la alegeri anticipate, care erau și, posibil, sunt inevitabile.

Aceste concluzii au motivat judecătorii Curții de a examina sesizarea în regim de urgență, într-o ședință publică, transmisă în direct.

Cu privire la revizuirea hotărârilor Curții Constituționale

Cu toate că aveam certitudinea că actele adoptate în perioada de 7-9 iunie 2019 au fost corecte, situația social-politică s-a schimbat radical. Momentul culminant a fost demisia Guvernului în exercițiu, care, luând în considerare că erau în vigoare actele Curții, a creat un vid de putere în cadrul autorităților executive și menținea actuala guvernare în câmpul neconstituțional.

Mai mult ca atât, în contextul manifestărilor preconizate pentru duminică, 16 iunie, exista riscul unei explozii sociale. Cine din cei ce critică această hotărâre poate afirma azi cu certitudine că duminică nu ar fi avut loc ciocniri violente între protestatarii din ambele tabere?

Ca urmare, încă în ziua de vineri, 14 iunie, judecătorii Curții au decis să se convoace a doua zi. În cadrul ședinței plenare de sâmbătă, 15 iunie, judecătorii Curții au inițiat din oficiu revizuirea hotărârilor din 7-9 iunie 2019 pentru instituirea ordinii civice. La 15 iunie 2019, orele 14.00, Curtea a pronunțat Hotărârea de revizuire a 6 acte ale Curții. Este de remarcat că spre deosebire de instanțele de drept comun, Curtea Constituțională este, totuși, conform doctrinei naționale și internaționale, nu numai o autoritate juridică, dar și politică.

Păcat că și această Hotărâre este criticată de unii actori politici, care, în „scopul eliminării unui pericol existențial pentru cetățenii noștri”, și-au revizuit promisiunile și angajamentele semnate în campania electorală și au creat alianțe respinse categoric anterior.

Și cei care au pierdut puterea critică Curtea, dar dacă nu adoptam hotărârea de revizuire, tot Curtea ar fi fost învinuită de lipsă de atitudine și celeritate, care ar fi dus la dezordini în masă.

Cu privire la interpretările incomode ale Curții Constituționale

Tot procesul descris, preponderent, s-a desfășurat în corespundere cu atribuțiile Curții și cu jurisprudența sa anterioară. În trecut Curtea a mai adoptat astfel de acte de interpretare care au bulversat societatea și uneori au fost criticate dur de opinia publică. Însă nimeni nu le-a declarat inadmisibile. Pentru că aceste interpretări ale Curții au detensionat situația social-politică.

Într-o perspectivă istorică, nu este clar cum s-ar fi desfășurat evenimentele politice în Republica Moldova, dacă în 1996 Curtea nu adopta Hotărârea cu privire la ministrul apărării Creangă.

În același registru se înscrie și Hotărârea din 1998 cu privire la obligativitatea adoptării legilor organice cu 52 de voturi, care ulterior a fost revizuită.

Nu este clar cum ar fi evoluat lucrurile dacă în 2002 Curtea accepta adresarea unui deputat și declara neconstituționale modificările la Constituție din 2000, care au fost introduse cu

încălcarea grosolană a procedurilor legislative. Sau dacă Curtea nu accepta sesizarea și nu adopta Hotărârea din 2016 cu privire alegerea prin sufragiu universal a Președintelui Republicii Moldova.

În 2010, deși Constituția nu prevede posibilitatea de a fi revizuită prin referendum popular fără implicarea Parlamentului, ca urmare a interpretării Curții a avut loc un referendum, la care nu s-a prezentat electoratul.

Care era să fie soluția politică, dacă în 2013 Curtea nu intervenea și nu declara neconstituționale actele prin care era învestit repetat Guvernul Filat, demis pentru suspiciuni de corupție?

Nu mai puțin a bulversat opinia publică Hotărârea din 2013 cu privire la denumirea limbii de stat și formarea blocului de constituționalitate, care a restabilit un adevăr științific, fiind denumită limba română, denumire care până în prezent nu e recunoscută de unii reprezentanți ai societății.

Toate aceste hotărâri de interpretare au schimbat esențial jurisprudența Curții și au pus în valoare sensul normelor constituționale.

Unele hotărâri ale Curții nu au plăcut deloc guvernării, dar au fost respectate, fără a se recurge la atacuri verbale destructive. Spre exemplu, nu e clar ce s-ar fi putut întâmpla dacă în 2002 guvernarea nu respecta Hotărârea Curții cu privire la anularea alegerilor locale anticipate pentru că s-a trecut de la județe la raioane. Atunci guvernarea intenționa să lichideze Curtea, dar a avut un lider înțelept, care nu a permis acest lucru.

În același context se înscrie și cazul Muruianu în 2010, când s-a acceptat examinarea actelor individuale ale Parlamentului. Guvernarea de atunci s-a conformat acestei hotărâri a Curții și nu s-a ajuns la o confruntare între Parlament și Curtea Constituțională.

În viziunea mea, aceste și alte hotărâri ale Curții au revoluționat raporturile constituționale și au eliminat o parte de lacune din Legea Fundamentală, inevitabile pentru orice constituție. Dacă anterior și-ar fi permis cineva să persecute judecătorii Curții, cine ar mai fi îndrăznit să adopte aceste hotărâri?

Eu cred că putem fi învinuiți doar de respectarea prea rigidă a precedentei jurisprudențe a Curții. Când am adoptat actele în cauză, nu am luat în considerare schimbările de situație ce s-au produs. Dar și aici există o scuză, având în vedere mesajele contradictorii enunțate de formațiunile politice aflate acum la guvernare.

Cu privire la încălcarea procedurilor de examinare a sesizărilor

Este clar că procedura jurisdicției constituționale s-a realizat în condiții extreme, însă ședințele s-au desfășurat public, în prezența reprezentanților instituțiilor de informare în masă acreditate, ședințele au fost transmise în direct pe două canale de informare în masă.

Celeritatea cu care s-au desfășurat procesele se explică prin caracterul excepțional al situației. Ce importanță ar mai fi avut aceste acte ale Curții, dacă ar fi fost adoptate după câteva săptămâni, după ce evenimentele ar fi degenerat în confruntări violente?

Cu privire la cauze și consecințe

După războaie și revoluții apar persoane care știu cu certitudine cum trebuia de procedat în timpul evenimentelor. Preluarea puterii de stat, indiferent prin ce mijloace, are drept consecință cedarea și pedepsirea celor ce s-au opus, chiar dacă aceștia nu au făcut altceva decât au respectat legea.

Curtea a adoptat hotărârile în cauză conducându-se de jurisprudența sa anterioară, încercând să-i determine pe actorii politici să respecte actele Curții. În prezent suntem atacați de ambele tabere politice.

O astfel de răzbunare poate avea consecințe foarte grave pentru societate și autoritățile publice. După 2011 Curtea Constituțională a dobândit autoritatea de instanță mediativă și împăciuitoare, care a jucat un rol activ în toate evenimentele politice din societate, inclusiv datorită interpretării normelor Constituției. Nu-mi închipui cum viitorii judecători vor exercita justiția constituțională sub presiunea fricii de a fi demiși. Este greu de imaginat cum vor putea fi declarate neconstituționale unele acte ale Parlamentului actual, care, posibil, au depășit cadrul constituțional, fiind adoptate în febra victoriei politice. Ei vor avea de ales: ori să manevreze prin labirinturile filozofiei constituționale, ori să se transforme într-o Curte pasivă, care-și va băga capul în nisip ori de câte va avea pe rol o cauză mai sensibilă din punct de vedere politic.

În istoria Curții a existat o perioadă foarte confortabilă pentru judecători, cu un număr infim de sesizări, cu câteva hotărâri pe an, care evitau problemele politice sensibile. Activismul generează progresul, însă în același timp naște riscuri pentru cei activi. Din unele declarații ale politicianilor reiese că oricum vom ajunge la alegeri anticipate.

Cu respect

Veaceslav Zaporozjan

P.S. Eu apreciez sprijinul societății civile la numirea mea în funcția de judecător, și anume acest fapt m-a determinat să reacționez. Consider că de-a lungul timpului am demonstrat abilitățile mele profesionale, în activitatea de judecător la Curtea Constituțională am procedat în limitele Constituției, așa cum mi-a dictat conștiința, pentru binele societății.